مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026
۲۷-۴۷
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۵/۰۱/۱۶ تاریخ پذیرش نهایی : ۱۴۰۵/۰۲/۲۹

شناسایی معیارهای ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز: مطالعه موردی چهار پارک زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت[1]

وحید قمری: گروه معماری، واحد اهواز، دانشگاه آزاد اسلامی، اهواز، ایران.
کورش مؤمنی*: دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول، دزفول، ایران.
کوروش عطاریان: دانشیار گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی‌شاپور دزفول، دزفول، ایران.

چکیده
پارک‌های شهری به‌عنوان مهم‌ترین و گسترده‌ترین فضاهای عمومی باز، نقش اساسی در ارتقای کیفیت زندگی شهری، شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و خلق تجربه فضایی معنادار برای شهروندان ایفا می‌کنند. تحقق این کارکردها مستلزم ایجاد حس مکان و تقویت پیوند عاطفی و ادراکی میان کاربران و محیط است. با وجود تعدد پارک‌های شهری در اهواز، تفاوت‌های معناداری در میزان حضور و استقبال شهروندان از این فضاها مشاهده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که برخی پارک‌ها همواره کانون فعالیت و حضور اجتماعی هستند، در حالی که برخی دیگر با وجود برخورداری از امکانات نسبتاً مشابه، کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند. پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل معیارهای کلیدی مؤثر بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز، با تمرکز بر چهار پارک زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت انجام شده است. پرسش‌های اصلی تحقیق عبارت‌اند از: معیارهای مؤثر بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز کدامند؟ و از دیدگاه مراجعه‌کنندگان، کدام معیارها نقش تعیین‌کننده‌تری در حضور، ماندگاری و تعلق‌پذیری آنان ایفا می‌کنند؟ روش تحقیق توصیفی–تحلیلی و پیمایشی بوده و داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق ساخته، با پایایی تأییدشده به‌وسیله ضریب آلفای کرونباخ، از ۳۳۰ نفر از مراجعه‌کنندگان و نمونه‌ای از متخصصان طراحی پارک گردآوری شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد ده مؤلفه کلیدی شامل هویت (ادراکی–شناختی)، خوانایی، دسترسی، عناصر طبیعی و آسایش محیطی، تنوع فعالیت‌ها، زیبایی بصری، خاطره‌انگیزی، امنیت، تعامل‌پذیری و مبلمان و تجهیزات، در شکل‌گیری حس مکان در پارک‌های شهری مؤثرند. از دیدگاه کاربران، مؤلفه‌های هویت و خوانایی بیشترین تأثیر را بر حس مکان داشته‌اند، در حالی که مبلمان و تجهیزات کم‌اهمیت‌ترین عامل ارزیابی شده است. در مقابل، متخصصان طراحی، «کالبد فضایی» را اولویت اصلی در ایجاد حس مکان دانسته‌اند که بیانگر وجود شکافی معنادار میان ادراک کاربران و رویکرد طراحان است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که تفاوت در میزان استقبال از پارک‌های شهری اهواز، به‌طور مستقیم با سطح تحقق مؤلفه‌های حس مکان، به‌ویژه هویت، دسترسی و خوانایی، ارتباط دارد. این یافته‌ها بر ضرورت توجه هم‌زمان به ابعاد ادراکی، کالبدی و عملکردی در طراحی و ارتقای کیفیت پارک‌های شهری آینده تأکید می‌کند.

واژگان کلیدی: حس مکان، پارک‌های زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت، اهواز.

Identifying the criteria for the perception of a sense of place in Ahvaz urban parks: A case study of four parks: Zeyton, Laleh, Kianpars Coast, and Naft City

Abstract
As the most important and extensive public open spaces, urban parks play a fundamental role in improving the quality of urban life, shaping social interactions, and creating meaningful spatial experiences for citizens. Fulfilling these functions requires creating a sense of place and strengthening the emotional and perceptual bond between users and the environment. Despite the large number of urban parks in Ahvaz, significant differences are observed in the level of citizens' attendance and acceptance of these spaces; some parks are always the center of social activity and presence, while others, despite having relatively similar facilities, are less used. The present study aimed to identify and analyze key criteria affecting the perception of a sense of place in urban parks in Ahvaz, focusing on four parks: Zeytoon, Laleh, Kianpars Coast, and Oil City. The main research questions are: What are the criteria that affect the perception of a sense of place in Ahvaz urban parks? And from the visitors' perspective, which criteria play a more decisive role in their presence, permanence, and belonging? The research method was descriptive-analytical and survey, and data were collected from 330 visitors and a sample of park design experts through a researcher-made questionnaire, with reliability confirmed by Cronbach's alpha coefficient. Research findings show that ten key components, including identity (perceptual-cognitive), readability, accessibility, natural elements and environmental comfort, variety of activities, visual beauty, memorability, security, interactivity, and furniture and equipment, are effective in forming a sense of place in urban parks. From the users' perspective, the components of identity and legibility had the greatest impact on the sense of place, while furniture and equipment were rated as the least important factor. In contrast, design experts have considered "spatial body" to be the main priority in creating a sense of place, which indicates a significant gap between users' perceptions and designers' approaches. The results of the study indicate that the difference in the level of acceptance of Ahvaz urban parks is directly related to the level of realization of the components of the sense of place, especially identity, accessibility, and legibility. These findings emphasize the need to simultaneously pay attention to the perceptual, physical, and functional dimensions in the design and improvement of the quality of future urban parks.

Keywords: Sense of Place, Zeyton, Laleh, Kianpars Beach and Oil Town Parks, Ahvaz.

* نویسنده مسؤول K - Momeni@jsu.ac.ir

۱- این مقاله برگرفته از بخشی از رساله دکتری نگارنده اول با عنوان «تدوین راهبردهای طراحی معماری منظر مبتنی بر ارزیابی و سنجش حس مکان در پارک‌های شهری (نمونه مطالعاتی: پارک‌های شهر اهواز)» به راهنمایی نگارنده دوم و مشاوره نگارنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

مقدمه

حس مکان به‌عنوان یکی از مفاهیم بنیادین در مطالعات محیطی، معماری و شهرسازی، بیانگر کیفیت رابطه انسان با محیط پیرامون و تجربه زیسته وی از فضاست. این مفهوم به ادراک ذهنی افراد و احساسات آگاهانه و ناآگاهانه‌ای اشاره دارد که در تعامل با محیط شکل می‌گیرد و موجب می‌شود فضا برای انسان معنا پیدا کند (فلاحت، ۱۳۸۵: ۵۷). از این منظر، حس مکان صرفاً حاصل ویژگی‌های کالبدی نیست، بلکه نتیجه برهم‌کنش پیچیده‌ای میان مؤلفه‌های ادراکی، اجتماعی، فرهنگی و عملکردی فضاست که در بستر تجربه انسانی معنا می‌یابد. براساس این رویکرد، فضا زمانی به «مکان» تبدیل می‌شود که بتواند تجربه‌ای معنادار، قابل‌درک و قابل‌تداوم برای کاربران فراهم آورد؛ تجربه‌ای که در قالب احساس تعلق، آشنایی، امنیت و پیوند عاطفی با محیط نمود پیدا می‌کند. فضایی که در فرد حس مکان ایجاد می‌کند، دیگر یک بستر خنثی نیست، بلکه به کلیتی معنادار بدل می‌شود که افراد فعالیت‌ها، خاطرات و تعاملات خود را با آن تعریف می‌کنند (نکویی زهرایی و همکاران، ۱۳۹۷: ۹۰). در چنین حالتی، مکان نقش مهمی در شکل‌دهی به هویت فردی و جمعی ایفا کرده و به‌عنوان بخشی از نظام فرهنگی و اجتماعی جامعه عمل می‌کند. در فضاهای عمومی شهری، اهمیت حس مکان دوچندان می‌شود؛ چراکه این فضاها بستر اصلی حضور جمعی، تعاملات اجتماعی و شکل‌گیری خاطرات مشترک شهروندان هستند. کیفیت ادراک کاربران از این فضاها، نقش تعیین‌کننده‌ای در میزان استفاده، ماندگاری حضور و ترجیح آن‌ها نسبت به سایر فضاهای شهری دارد. ازاین‌رو، توجه به مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان در فضاهای عمومی، یکی از پیش‌نیازهای اساسی ارتقای کیفیت محیط شهری به شمار می‌رود. این فضاها زمانی موفق ارزیابی می‌شوند که بتوانند حس راحتی، امنیت، تعلق و معنا را در کاربران خود تقویت کنند و از مفاهیم فرهنگی و اجتماعی جامعه حمایت نمایند (حسینی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۳۳). در این میان، پارک‌های شهری به‌عنوان گسترده‌ترین فضاهای عمومی باز، نقش ویژه‌ای در پاسخ‌گویی به نیازهای اجتماعی، روانی و فراغتی شهروندان ایفا می‌کنند. این فضاها با فراهم‌سازی امکان حضور، تعامل اجتماعی، فعالیت‌های متنوع و تماس با طبیعت، زمینه‌ساز تجربه فضایی معنادار و شکل‌گیری حس مکان در مقیاس شهری هستند. کیفیت طراحی، نحوه سازماندهی فضایی و میزان تطابق پارک‌ها با نیازهای کاربران، تأثیر مستقیمی بر میزان استقبال و تداوم حضور شهروندان در آن‌ها دارد. شهر اهواز، با توجه به ویژگی‌های جمعیتی و اقلیمی خاص خود، بستر مناسبی برای مطالعه حس مکان در پارک‌های شهری به شمار می‌رود. جمعیت قابل‌توجه، تابستان‌های طولانی و دمای بالای هوا، اهمیت فضاهای سبز و پارک‌های شهری را در این شهر دوچندان کرده است. در چنین شرایطی، پارک‌ها تنها به فضاهایی برای تفریح محدود نمی‌شوند، بلکه به محیط‌هایی برای ایجاد خنکی، استراحت، کاهش فشارهای روانی و تقویت تعاملات اجتماعی تبدیل می‌گردند و نقش کلیدی در ارتقای کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کنند. با وجود تعدد پارک‌های شهری در اهواز، تفاوت‌های قابل‌توجهی در میزان مراجعه و استقبال شهروندان از این فضاها مشاهده می‌شود. برخی پارک‌ها به‌طور مداوم در کانون حضور و فعالیت‌های شهری قرار دارند، در حالی که برخی دیگر، علی‌رغم برخورداری از امکانات نسبتاً مشابه، کمتر مورد توجه قرار می‌گیرند. این تفاوت‌ها نشان می‌دهد که عوامل فراتر از تجهیزات و عناصر کالبدی صرف، در شکل‌گیری حس مکان و ترجیح کاربران نقش دارند. در این میان، پارک‌های زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت از جمله فضاهایی هستند که همواره با حضور فعال‌تر و استقبال بیشتری از سوی شهروندان مواجه بوده‌اند.

بر این اساس، پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تحلیل معیارهای کلیدی مؤثر بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز و با تمرکز بر پارک‌های زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت انجام شده است. سؤال‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از: معیارهای کلیدی تأثیرگذار بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز کدامند؟ و از دیدگاه مراجعه‌کنندگان، کدام‌یک از این معیارها در شکل‌گیری حضور و تعلق‌پذیری آنان نقش مؤثرتری ایفا می‌کنند؟ پاسخ به این پرسش‌ها می‌تواند مبنایی علمی برای ارتقای کیفیت طراحی و مدیریت پارک‌های شهری و افزایش هم‌خوانی میان نیازهای کاربران و رویکردهای طراحی فراهم آورد.

پیشینه تحقیق

پژوهش‌های بسیاری در رابطه با حس مکان در موضوعات متنوع انجام شده است. در این بخش، جدیدترین مقالاتی که در سال اخیر انجام شده و بیش‌ترین نزدیکی را به موضوع پژوهش پیش‌رو داشته گردآوری شده تا تصویر جامعی از وضعیت پژوهش‌های معاصر در این زمینه ارائه شود: بیگی و اسماعیلی (۱۴۰۴) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تأثیر منظر صوتی طبیعت بر رضایت گردشگران و ادراک حس مکان در مقصدهای گردشگری» به بررسی نقش عناصر چندحسی محیط پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داده که عناصر چندحسی محیط، به‌ویژه تجربه‌ی شنیداری، نقش مؤثری در شکل‌گیری حس مکان ایفا کرده به‌طوری که ادراک کاربران از محیط به تجربه‌ای معنادار و خاطره‌انگیز منجر شده است. هم‌چنین زیدی و همکاران

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

(۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «مرور دامنه‌ای بر مطالعات دلبستگی به مکان با تأکید بر رابطهٔ آن با حس مکان» به بررسی مفهومی و نظری این دو سازه پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان داده که اگرچه حس مکان و دلبستگی به مکان دارای همپوشانی‌هایی بوده اما تفاوت‌های قابل‌توجهی نیز میان آن‌ها وجود داشته است؛ به‌گونه‌ای که حس مکان بیشتر ماهیتی انتزاعی و پدیدارشناسانه داشته در حالی که دلبستگی به مکان به‌عنوان مفهومی عینی‌تر و قابل اندازه‌گیری گزارش شده است. در تحقیقی دیگر، لاهوری و همکاران (۱۴۰۴) با عنوان «رابطه کیفیت فضای شهری و سطوح مختلف حس مکان در منطقه ۲۲ شهر تهران» به بررسی ارتباط میان کیفیت فضای شهری و سطوح مختلف حس مکان پرداخته‌اند. یافته‌های این پژوهش نشان داده که بین کیفیت فضای شهری و حس مکان رابطه‌ای بسیار قوی و معنادار وجود داشته ($r = 0.824$)، به‌طوری که فضاهای عمومی با کیفیت بالاتر امکان ایجاد حس تعلق بیشتری برای کاربران فراهم کرده‌اند. محمدی ایرلو و همکاران (۱۴۰۴) نیز در مطالعه‌ای با عنوان «اولویت‌بندی مؤلفه‌های ارتقاء حس تعلق به مکان در قرارگاه‌های رفتاری شهری براساس ادراک ذهنی شهروندان» به شناسایی عوامل مؤثر بر ارتقای حس تعلق مکانی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده که استقرار کاربری‌های کلیدی و ساختمان‌های شاخص، در کنار توجه به هویت و تصویر ذهنی شهروندان، به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر در ارتقای حس تعلق به مکان تعیین شده‌اند. در ادامه، نصیری هنده‌خاله و همکاران (۱۴۰۴) در مقاله‌ای با عنوان «تأثیر حس تعلق به مکان بر رفتار مسئولانه محیط زیستی: مطالعه موردی شهر جدید هشتگرد» تأثیر حس تعلق مکانی بر رفتارهای زیست‌محیطی شهروندان را بررسی کرده‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان داده که حس تعلق به مکان تأثیر معناداری بر رفتار مسئولانه زیست‌محیطی شهروندان داشته و در میان مؤلفه‌های حس تعلق، بُعد ادراکی - شناختی بیش‌ترین اثر مستقیم و غیرمستقیم را بر این رفتارها اعمال کرده است. در حوزه فضاهای سبز شهری، رحیمی و همکاران (۱۴۰۴) در پژوهشی با عنوان «واکاوی تأثیر حس تعلق بر قلمروی همگانی در بوستان آزادی شیراز» به بررسی عوامل مؤثر بر قلمروی همگانی پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده که حس تعلق به مکان در بوستان آزادی شیراز تحت تأثیر عواملی چون تعامل‌پذیری، زیبایی بصری، تنوع فعالیت‌ها، خاطره‌انگیزی و دسترسی قرار داشته و این عوامل بر کیفیت قلمروی همگانی اثرگذار بوده‌اند. هم‌چنین رضاپناه و همکاران (۱۴۰۴) در تحقیقی با عنوان «واکاوی عوامل زیست‌محیطی مؤثر بر افزایش حس تعلق مکانی شهروندان (مورد مطالعه: پارک‌های حاشیه اروندرود)» به بررسی نقش عوامل زیست‌محیطی پرداخته‌اند. یافته‌های این تحقیق نشان داده که عناصر طبیعی، آسایش محیطی، تنوع پوشش گیاهی و هماهنگی با زیست‌بوم طبیعی، حس تعلق مکانی شهروندان را در این پارک‌ها تقویت کرده‌اند. در پژوهشی دیگر، خرم‌رویی و همکاران (۱۴۰۴) با عنوان «بررسی شاخص‌های مکان‌محوری محله در شهر دزفول با تکیه‌بر نقش رودخانهٔ دز» نشان داده که رودخانهٔ دز از طریق تأثیرگذاری بر شاخص‌های کالبدی، عملکردی و معنایی، انسجام فضایی و هویت تاریخی محله را حفظ کرده و حس تعلق و هویت شهروندان را تقویت کرده است. موسوی و همکاران (۱۴۰۴) نیز در مطالعه‌ای «تحلیلی بر مطلوبیت شاخص‌های تبیین‌کننده‌ی منظر شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز)» به ارزیابی شاخص‌های منظر شهری پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان داده که شاخص‌های عملکردی، حس مکان، زیبایی‌شناختی و محیطی از مطلوب‌ترین شاخص‌های منظر شهری اهواز بوده و در میان زیرشاخص‌ها، وضوح عملکردی، باز بودن فضا و آشنایی‌پذیری بیشترین تأثیر را داشته‌اند. درنهایت، حقیقت‌بین و جعفری (۱۴۰۴) در تحقیقی با عنوان «منظر شهری مبتنی بر تقویت تعامل استفاده هدفمند از عناصر و سطوح سبز» الگوهایی عملیاتی برای تقویت تعامل شهروندان با محیط شهری ارائه کرده و بر نقش مؤثر بهره‌گیری هدفمند از عناصر طبیعی و سطوح سبز در ارتقای کیفیت منظر شهری تأکید داشته‌اند. مطالعات نشان داده که حس مکان در محیط‌های شهری و فضاهای عمومی تأثیر قابل‌توجهی بر تجربه کاربران، رضایت از حضور در فضا و رفتار شهروندان داشته است. هم‌چنین بررسی‌های انجام شده حاکی از آن است که تاکنون پژوهشی متمرکز بر سنجش و تحلیل حس مکان در پارک‌های کلان‌شهر اهواز صورت نگرفته است. از این‌رو در تحقیق پیش‌رو تلاش شده که مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان در این پارک‌ها شناسایی شود تا خلأ موجود در ادبیات پژوهشی این حوزه را پر کند و به سؤالات پژوهش پاسخ دهد.

مبانی نظری

۱. **حس مکان**[1]: حس مکان مفهومی چندبعدی و میان‌رشته‌ای است که در حوزه‌های مختلف تعاریف گوناگونی یافته و غالباً به‌عنوان عاملی مثبت و تأثیرگذار در کیفیت محیط مطرح می‌شود؛ به‌گونه‌ای که برخی پژوهشگران آن را «ساختار احساس» و محرکی مؤثر در گذار از فضا به مکان تلقی کرده‌اند. در فرهنگ لغت آکسفورد، واژه «حس» در سه سطح معنا شده است: نخست به‌عنوان یکی از حواس پنج‌گانه، دوم در قالب احساسات عاطفی و روانی و تصویر ذهنی و سوم به‌مثابه توانایی ادراک، قضاوت و

1 Sense of Place

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

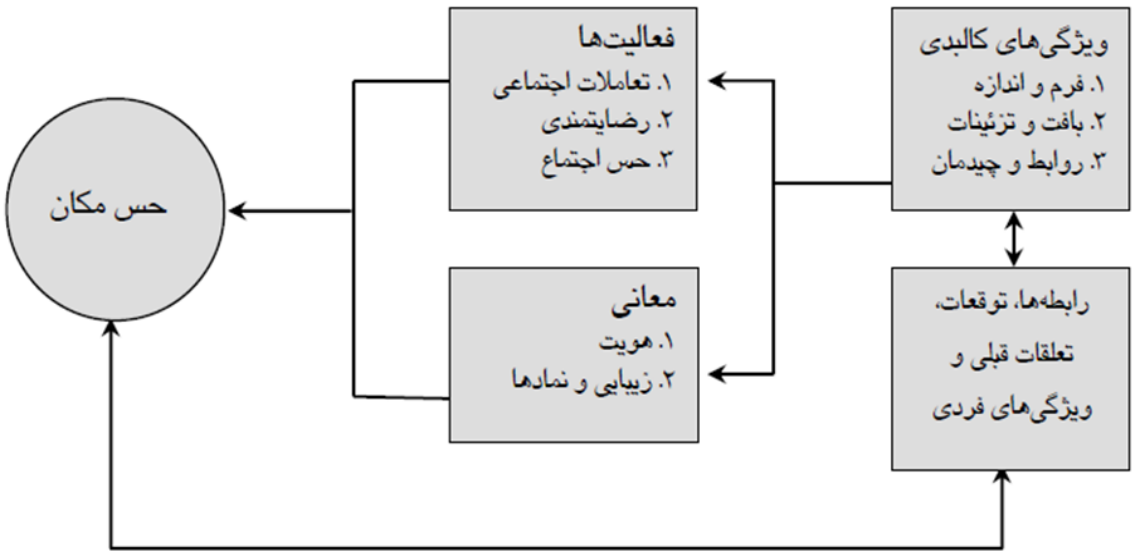

تصویر ۱. چگونگی تأثیر فضای معماری بر حس مکان استفاده‌کنندگان (مأخذ: فلاحت، ۱۳۸۴، ۶۳)

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

تشخیص مفاهیم انتزاعی همچون جهت‌یابی (بهزادپور و همکاران، ۱۴۰۴: ۸۱). به بیانی دیگر، کلمه «حس» از منظر واژه‌شناختی در این مفهوم فراتر از ادراک حسی تلقی شده و بیشتر به ابعاد عاطفی، احساسی و قضاوتی انسان اشاره داشته به‌گونه‌ای که تجربه کلی فرد از مکان و توانایی آن در ایجاد احساسات خاص یا شکل‌گیری حس تعلق در کاربران را بیان کرده است (سریری و همکاران، ۱۳۹۹: ۷۳). از دیدگاه پدیدارشناسی، مفهوم حس مکان شامل عناصر نهفته در مکان است که می‌توان آن را به عنوان «روح مکان» تعبیر کرد و اساس آن بر تجربه و مشاهده استوار است. در این رویکرد، هرچند روح مکان در خود فضا تجلی یافته اما حس مکان در ذهن و ادراک مخاطب شکل گرفته است (دانایی‌نیا، ۱۴۰۴، ۳۴۰). حس مکان حاصل برهم‌کنش پیچیده‌ای از مؤلفه‌های ادراکی و شناختی است که افراد یا گروه‌ها به‌صورت آگاهانه یا ناآگاهانه در مواجهه با یک فضا یا قلمرو مشخص تجربه می‌کنند (طباطبایی و همکاران، ۱۴۰۴: ۹۴۶). می‌توان به‌طور کلی حس مکان را به‌عنوان یک چارچوب مفهومی گسترده تلقی کرد که شامل مفاهیم فرعی مانند هویت مکان، دلبستگی به مکان و وابستگی به آن است (اسلامی و شاهیوندی، ۱۴۰۴: ۹۶)؛ بنابراین می‌توان تأثیر فضای معماری بر حس مکان استفاده‌کنندگان را مطابق تصویر (۱) نشان داد.

۲. **تاریخچه حس مکان:** مفهوم حس مکان در نیمه دوم قرن بیستم و هم‌زمان با نقد رویکردهای صرفاً عملکردگرا و کالبدمحور در معماری و شهرسازی برجسته شد. در واکنش به شهرهای مدرن بی‌هویت و فضاهای استانداردشده، اندیشمندان محیطی بر اهمیت تجربه انسانی، معنا، خاطره و هویت مکانی تأکید کردند. در این دوره، توجه از «آنچه فضا هست» به «آنچه فضا تجربه می‌شود» معطوف شد. کوین لینچ در دهه ۱۹۶۰ از نخستین پژوهشگرانی بود که مفهوم حس مکان را در حوزه شهرسازی و با تأکید بر ابعاد نمادین و خاطره‌انگیز محیط شهری مطرح کرد. پس از آن، یی‌فو توان در دهه ۱۹۷۰ شکل‌گیری حس مکان را حاصل برهم‌کنش تجربه‌های فردی با ساختار کالبدی محیط دانست و این مفهوم را به‌منزله معنابخشی به مکان و شکل‌گیری دلبستگی انسان به محیطی که آن را ادراک و تجربه می‌کند، تبیین نمود (مؤذن، ۱۴۰۳: ۲۳). سیر تاریخچه حس مکان در تصویر (۲) قابل مشاهده است.

۳. **عوامل شکل‌دهنده حس دلبستگی به مکان:** عوامل شکل‌دهنده حس مکان را می‌توان به‌طور کلی در دو دسته اصلی عوامل ادراکی - شناختی و عوامل کالبدی تقسیم‌بندی کرد. حس مکان مفهومی چندبعدی و پیچیده است که از ترکیب معانی، نمادها، کیفیت‌ها و برداشت‌هایی شکل می‌گیرد که فرد یا گروه به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از یک فضا یا مکان خاص ادراک می‌کنند. در این چارچوب، حس مکان صرفاً یک واکنش عاطفی یا احساسی نسبت به فضا نیست، بلکه نظامی شناختی و ساخت‌یافته به شمار می‌رود که از

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

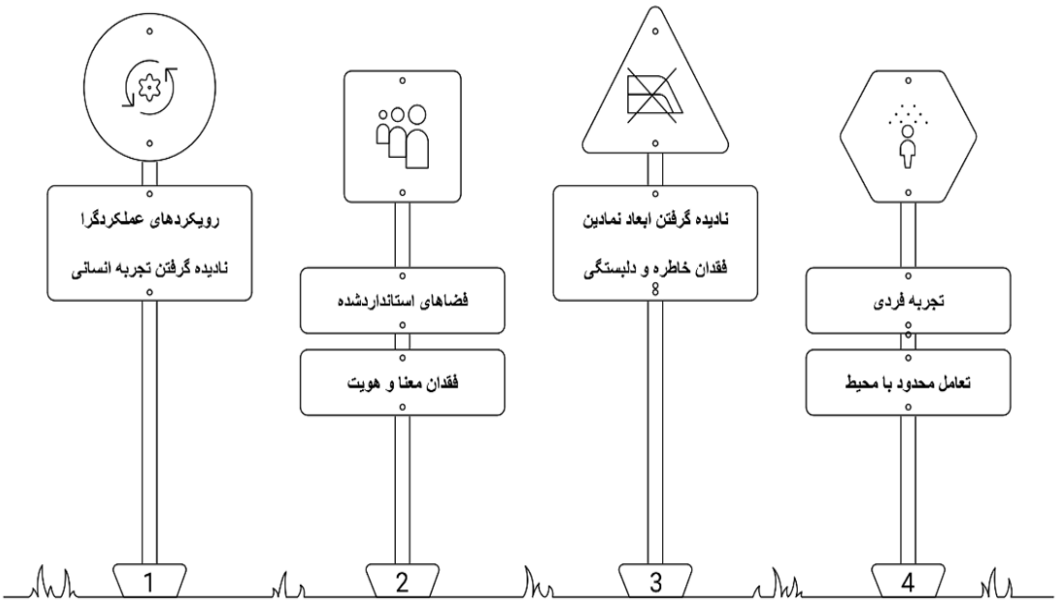

تصویر ۲. سیر تاریخچه حس مکان (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

مدیریت شهری

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵

Urban managment
No.82 Spring 2026

طریق آن فرد با موضوعات، اشخاص، اشیا و مفاهیم مرتبط با مکان احساس تعلق و دلبستگی پیدا می‌کند. در کنار این بُعد شناختی، عوامل کالبدی نیز نقش اساسی در شکل‌دهی به ادراک فضایی دارند و شامل ویژگی‌های فیزیکی و حسی نظیر اندازه، مقیاس، مقیاس انسانی، درجه محصوریت، تناسب، فاصله، تضاد، بافت، رنگ، بو، صدا و تنوع بصری هستند که بستر اولیه تجربه و ادراک مکان را فراهم می‌آورند. افزون بر این، خصوصیاتی مانند هویت، تاریخ، تخیل و توهم، راز و رمز، لذت و شگفتی، امنیت، سرزندگی، شور و خاطره نیز در ایجاد رابطه‌ای معنادار و متمرکز میان انسان و مکان مؤثرند (فلاحت، ۱۳۸۵: ۶۳). با نگاهی دقیق‌تر و تحلیلی‌تر، می‌توان این عوامل را در قالب نه دسته اصلی تبیین کرد که شامل الف) عوامل کلیدی یا کالبدی - حسی نظیر محصوریت، مقیاس، رنگ و تنوع بصری که بستر اولیه ادراک فضایی را شکل می‌دهند؛ ب) عوامل اجتماعی ناشی از تعاملات انسانی و انطباق افراد در مکان؛ پ) عوامل فرهنگی برآمده از ارزش‌ها، باورها و فعالیت‌های فرهنگی مشترک که زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت مکانی هستند؛ ت) عوامل فردی متأثر از ویژگی‌ها، ترجیحات و تجارب شخصی افراد؛ ث) خاطرات و تجارب عمیق که به مکان معنا و عمق عاطفی می‌بخشند؛ ج) رضایتمندی از مکان به‌عنوان بازتاب ارزیابی ذهنی و عاطفی فرد از کیفیت فضا؛ چ) عوامل فعالیتی و تعاملی در قالب تعاملات شناختی، رفتاری و عاطفی که سازوکار پیوند انسان و مکان را توضیح می‌دهند؛ ح) عامل زمان که از طریق تداوم حضور و آشنایی، به تدریج دلبستگی مکانی را تقویت می‌کند؛ و درنهایت ی) مشارکت در طراحی و شکل‌دهی به مکان که با ایجاد حس مالکیت و دخالت در فرآیند خلق فضا، نقش مؤثری در تقویت حس تعلق و دلبستگی به مکان ایفا می‌نماید که این عوامل در تصویر (۳) قابل مشاهده است. تعامل پویا و هم‌زمان این عوامل، فرآیند پیچیده و چندبعدی شکل‌گیری حس مکان را رقم می‌زند (مستغنی و اعتمادی، ۱۳۹۵: ۱۰۵).

۴. **دیدگاه نظریه‌پردازان درباره حس مکان:** شولتز (۱۹۷۹) بر تجربه زیسته انسان در فضا تأکید داشته و حس مکان را از طریق عناصر ادراکی و محیطی مانند رویدادها، بافت‌ها، شکل‌ها، مصالح و رنگ‌ها تحلیل نموده است. هم‌چنین لینچ (۱۹۸۱) با تمرکز بر شناخت شهری، حس مکان را از منظر عناصر کالبدی شامل راه‌ها، لبه‌ها، گره‌ها، نشان‌ها و عواملی نظیر دسترسی، تناسبات، خوانایی، معنا، خاطرات جمعی، سرزندگی و هویت بررسی کرده است. راپاپورت (۱۹۸۴) نیز حس مکان را از دیدگاه فرهنگی و اجتماعی مورد توجه قرار داده و نمادها و سمبل‌های کالبدی، اجتماعی و فرهنگی را برجسته ساخته است. در این رابطه، پانتر (۱۹۹۰) با در نظر

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

تصویر ۳. عوامل شکل‌دهنده حس دلبستگی به مکان (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

گرفتن ساختار فیزیکی، معنایی و فعالیتی، حس مکان را مورد مطالعه قرار داده و نقش عملکرد ادراکی و مناسبات فرهنگی را تبیین کرده است. پیتر زومتور بر اهمیت فضاهای حسی تأکید کرده و بر این باور بوده که طراحی محیط با تقویت تجربه‌های حسی افراد، زمینه شکل‌گیری حس مکان در ذهن کاربران را فراهم می‌کند (سروری مهرآباد و آبرومند آذر، ۱۴۰۴، ۸۱). شامای (۱۹۹۱) سطوح حس مکان را شامل بی‌تفاوتی نسبت به محیط، آگاهی از قرارگیری در مکان، تعلق به مکان، وابستگی به مکان، یکی شدن با اهداف مکان و فداکاری برای مکان دانسته است. هیومن (۱۹۹۲) نیز دسته‌بندی مشابهی ارائه کرده و شامل بی‌مکانی، بیگانگی با مکان، مکان نسبی، ریشه‌داری ناخودآگاه و ریشه‌داری عقیدتی می‌شود. هم‌چنین رلف (۱۹۹۹) تعامل انسان با محیط را محور تحلیل خود قرار داده و به انتظارات اولیه، تجربیات، ثبات، ارزش‌های فردی و جمعی، فعالیت‌ها و رابطه انسان با مکان، زمان و روح مکان پرداخته است (ابی زاده، ۱۴۰۱: ۷۶). کراس (۲۰۰۱) نیز این سطوح را در قالب بی‌مکانی مطلق، بی‌مکانی نسبی، بیگانگی با مکان، ریشه‌داری نامنسجم و ریشه‌داری منسجم معرفی کرده است. بدین ترتیب، هر نظریه‌پرداز با تمرکز بر جنبه‌های خاصی از تجربه و تعلق انسان به مکان، سطوح مختلف حس مکان را تبیین کرده است (لرزنگنه و همکاران، ۱۴۰۳، ۲۶). فریتز استیل در این خصوص اشاره کرده که حس مکان از تعامل انسان با محیط اطرافش حاصل شده است (پاک‌نژاد و عابددوست، ۱۴۰۴: ۳۸). به عبارتی دیگر، حس مکان بیانگر پیوندهای عاطفی و ادراکی افراد با مکان‌های زیست آن‌هاست و آنچه در برخی دیدگاه‌ها از آن با عنوان «ساختار احساس» یاد می‌شود را در خود جای می‌دهد. هومن با دسته‌بندی حس مکان در پنج گونه شامل ریشه‌داری ناخودآگاه، مکان نسبی، ریشه‌داری عقیدتی، بیگانگی از مکان و بی‌مکانی، به تنوع شیوه‌های تجربه مکان اشاره کرده است. در همین راستا، جان جکسون، معمار منظر، حس مکان را کیفیتی درونی دانسته است که در پی رویدادها یا سنت‌ها در ذهن فرد شکل می‌گیرد و از طریق بازخوانی و بازیابی مداوم وقایع تداوم می‌یابد (زاهدی و ولیان، ۱۴۰۴: ۵۸). دیدگاه نظریه‌پردازان در زمینه ادراک حس مکان با جزئیات کامل‌تری به وسیله‌ی نویسندگان در جدول (۱) ارائه شده است.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

Table 1. The views of some theorists on the sense of place (Source: Authors, 2026)

.No	Theorist	Year	Major Work	Sense of Place	Main Perspective	Key Components and Concepts
1	Lynch	1960	The Image of the City	Place is a legible and memorable image formed from paths, landmarks, and collective memories	Urban cognition and legibility	Paths, edges, nodes, landmarks, access, meaning, identity
2	Schultz	1979	Genius Loci	Place is a lived experience shaped through layers of perception, materiality, and meaning	Lived human experience in space	Perceptual and environmental elements, texture, form, color, spirit of place
3	Fritz Steele	1981	The Sense of Place	Place emerges from the continuous, living interaction between humans and their surrounding environment	Human-environment interaction	Human-environment interaction, emotional and perceptual connections
4	Rapoport	1984	House Form and Culture	Place reflects culture and social symbols manifested in spatial form	Socio-cultural approach	Cultural symbols and signs
5	Panter	1990	-	Place is the convergence of form, meaning, and activity within the framework of human perception	Multidimensional structure of place	Form, meaning, activity, cultural relations
6	Shamai	1991	Sense of Place: An Empirical Measurement	Place is a gradual path from indifference to sacrifice and identification with space	Levels of sense of place	Indifference, belonging, attachment, sacrifice
7	Hummon	1992	-	Place is a mental and existential state ranging from alienation to rootedness	Degrees of place experience	Placelessness, alienation, relative place, rootedness
8	John Jackson	1994	A Sense of Place, a Sense of Time	Place is an internal memory animated by events and traditions	Inner quality of place	Events, traditions, memory
9	Peter Zumthor	1998	Thinking Architecture / Atmospheres	Place is a feeling that permeates human existence through the senses before understanding	Sensory experiences of space	Spatial experience, sensory emotions
10	Edward Relph	1999	Place and Placelessness	Place is a deep connection between humans, time, and experience that fosters a sense of belonging	Human-environment interaction	Belonging, placelessness, experience
11	Cross	2001	-	Place is a spectrum from rootlessness to meaningful rootedness in human experience	Continuum of place attachment	Absolute placelessness, relative placelessness, rootedness

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

۵. حس مکان و فضاهای عمومی شهری: بر این اساس، حس مکان را می‌توان کیفیتی دانست که باعث می‌شود افراد نسبت به یک فضا احساس آشنایی، امنیت، آرامش، دلبستگی یا حتی ترجیح رفتاری پیدا کنند. این حس، نقش تعیین‌کننده‌ای در انتخاب مکان‌ها، میزان حضور، تداوم استفاده و شکل‌گیری الگوهای رفتاری شهروندان ایفا می‌کند. از این‌رو، فهم حس مکان به‌عنوان پلی میان کالبد فیزیکی فضا و تجربه انسانی، جایگاهی محوری در تحلیل فضاهای عمومی دارد؛ چراکه این فضاها بستر اصلی تعاملات اجتماعی، شکل‌گیری خاطرات جمعی و تبلور معانی مشترک میان کاربران به شمار می‌آیند. پارک‌های شهری به عنوان یکی از فضاهای مهم عمومی، در ایجاد حس مکان، نقشی اساسی در میزان استقبال و حضورپذیری ایفا می‌کند. این پارک‌ها تنها محل گذران اوقات فراغت نیستند، بلکه زمینه‌ساز تجربه‌های اجتماعی، تعاملات جمعی، آرامش روانی و شکل‌گیری خاطرات مشترک شهروندان نیز هستند. کیفیت حس مکان در این فضاها می‌تواند توضیح دهد که چرا برخی پارک‌ها، فارغ از وسعت یا تجهیزات، به مکان‌های محبوب و پرتردد تبدیل می‌شوند، در حالی‌که برخی دیگر با وجود امکانات مشابه، کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرند.

این پژوهش با هدف شناسایی و تحلیل معیارهای کلیدی مؤثر بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز (پارک‌های زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت) انجام شده است. سؤالات اصلی تحقیق عبارتند از:

۱. معیارهای کلیدی تأثیرگذار بر ادراک حس مکان در پارک‌های شهری اهواز کدامند؟
۲. از دیدگاه مراجعه‌کنندگان، کدام معیارها در حضور و تعلق‌پذیری آنان در این پارک‌ها نقش مؤثرتری داشته‌اند؟

۶. روند پژوهش: برای پاسخ به این سؤال، پژوهش طی سه گام اصلی (شناسایی مؤلفه‌های حس مکان، جمع‌آوری داده‌های میدانی و تحلیل و اولویت‌بندی مؤلفه‌ها) طراحی و اجرا شد که به ترتیب ارائه شده است:

۶.۱. شناسایی مؤلفه‌های حس مکان: با مرور منابع کتابخانه‌ای و مطالعات پیشین، ده مؤلفه اصلی مؤثر بر شکل‌گیری حس مکان در فضاهای عمومی استخراج شد. این مؤلفه‌ها ابعاد کالبدی، ادراکی، عملکردی و اجتماعی فضا را پوشش می‌دهند و شامل: عناصر طبیعی و آسایش محیطی، کیفیت‌های فضایی، کارکردها و فعالیت‌ها، دسترسی و نفوذپذیری، مبلمان و تجهیزات، هویت (ادراکی-شناختی)، خوانایی، نماد و زیبایی، تعاملات اجتماعی و زمان و پویایی هستند که در تصویر (۴) اراده شده است.

۶.۲. جمع‌آوری داده‌های میدانی: پرسش‌نامه‌ای محقق ساخته براساس ده مؤلفه طراحی شد و در میان ۳۳۰ نفر از مراجعه‌کنندگان به چهار پارک مورد مطالعه توزیع گردید. نمونه‌گیری با هدف پوشش تغییرات زمانی و مکانی در ساعات مختلف روز، روزهای کاری و تعطیل و فصول مختلف سال انجام شد. پرسش‌نامه شامل دو بخش بود: اطلاعات عمومی پاسخ‌دهندگان (جنسیت، سن، تحصیلات، شغل و وضعیت تأهل) و ارزیابی اهمیت هر یک از ده مؤلفه از دیدگاه کاربران و متخصصان طراحی پارک. جدول (۲) نتایج ضریب آلفای کرونباخ برای مؤلفه‌ها را نشان می‌دهد، براساس یافته‌های مندرج در این جدول می‌توان گفت که تمامی مؤلفه‌ها و به‌طور کلی پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته از پایایی لازم برخوردار می‌باشد.

جدول ۲. نتایج ضریب آلفای کرونباخ برای ده مؤلفه حس مکان (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

نام متغیر	آلفای کرونباخ
عناصر طبیعی و آسایش محیطی	۰/۸۷۳
کیفیت‌های فضایی	۰/۸۷۰
کارکردها و فعالیت‌ها	۰،۸۷۵
دسترسی و نفوذپذیری	۰/۸۶۸
مبلمان شهری	۰/۸۶۳
هویت	۰/۸۶۶
خوانایی	۰/۸۵۸
نماد و زیبایی	۰/۸۷۲
تعاملات اجتماعی	۰/۸۶۸
زمان	۰/۸۷۷

۶.۳. تحلیل و اولویت‌بندی مؤلفه‌ها: داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از تحلیل توصیفی و آزمون‌های آماری مانند تحلیل واریانس بررسی شد تا تأثیر متغیرهای جمعیتی بر نگرش کاربران نسبت به مؤلفه‌های حس مکان مشخص گردد.

بر این اساس، در پژوهش حاضر سعی شده با سنجش نگرش کاربران پارک‌ها نسبت به این ده مؤلفه و مقایسه آن

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

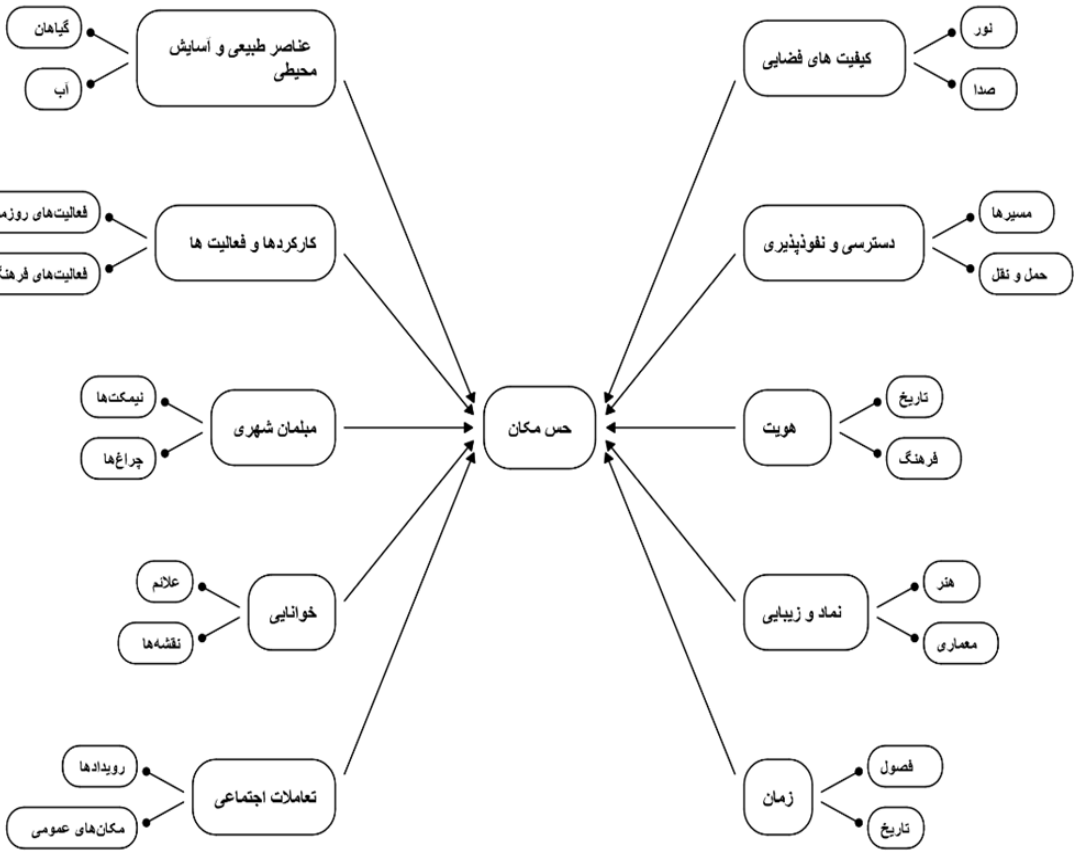

تصویر ۴. عوامل شکل‌دهنده حس دلبستگی به مکان (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

در میان گروه‌های مختلف جمعیتی و هم‌چنین متخصصان طراحی پارک، دلایل ترجیح فضایی و محبوبیت برخی پارک‌های شهری اهواز را تبیین کند.

معرفی بستر و نمونه‌های مطالعاتی

۱. شهر اهواز: شهر اهواز یکی از شهرهای بزرگ ایران و مرکز شهرستان اهواز و استان خوزستان است. این شهر با مساحت ۲۲۰ کیلومترمربع دومین شهر وسیع ایران پس از تهران است. شهر اهواز از سمت شمال به شهرهای شیبان، ویس، ملاثانی، شوشتر، دزفول و شوش؛ از شرق به شهرستان رامهرمز؛ از غرب به حمیدیه و دشت آزادگان و از سمت جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد. این شهر در مرکز جلگه خوزستان قرار گرفته و مکان استقرار آن مسطح و فاقد ناهمواری با ارتفاعات خاصی است. این شهر به عنوان مترو پل ناحیه‌ای در جلگه‌ای متجانس خوزستان در کنار رودخانه کارون در نقطه‌ای که پیوستگاه راه‌آبی، شوسه و راه‌آهن است قرار گرفته و گره خوردگی راه‌ها در سرپل اهواز موقعیت چهار راهی ویژه‌ای به شهر داده است (آیت الله‌زاده شیرازی و همکاران، ۱۳۸۴: ۲۳۲). مهم‌ترین ویژگی طبیعی شهر اهواز رودخانه کارون است که پرآب‌ترین و بزرگ‌ترین رودخانه ایران به طول ۹۵۰ کیلومتر محسوب می‌شود. این رود، جاذبه بسیار چشم‌نوازی را برای شهر خلق کرده است. این رودخانه از ارتفاعات زاگرس سرچشمه گرفته و در مسیر خود پس از دریافت جریانات پرآب فرعی در مخزن سد شهید عباسپور ذخیره و تنظیم می‌گردد. سپس وارد شهرستان شوشتر شده و پس از گذشتن از این شهر در ناحیه شمال شهرستان اهواز در محلی به نام بند قیر وارد این شهرستان می‌شود و پس از مشروب نمودن اراضی شمال به سوی اهواز جریان می‌یابد و از سمت جنوب شهر به سمت خرمشهر جاری می‌گردد. این رودخانه شهر را به دو قسمت شرقی و غربی تقسیم می‌کند و به شکل یک لبه برای شهر عمل می‌نماید (محمدنژاد و ملک حسینی، ۱۳۹۹: ۱۹۲).

۲. معرفی پارک‌های مورد مطالعه: در راستای شناخت

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

و تحلیل فضاهای سبز شهری اهواز، تعدادی از پارک‌های شاخص شهر به‌عنوان نمونه‌های مورد مطالعه انتخاب شدند. معیارهای انتخاب این پارک‌ها شامل میزان استقبال مردمی، سطح حضورپذیری، تنوع فعالیت‌ها و برخورداری از ویژگی‌های مشترک نظیر مقیاس عملکردی، وسعت و نقش آن‌ها در ساختار فضایی شهر بوده است. بر این اساس، پارک‌های زیتون، شهرک نفت، ساحلی کیانپارس و لاله به‌عنوان نمونه‌های نهایی انتخاب شدند که تصاویر و موقعیت جغرافیایی پارک‌ها در جدول (۳) گردآوری شده است. شایان ذکر است در مرحله انتخاب اولیه، پارک‌های کوثر، سنگی، علامه، کوهساران، مالیات و هجرت نیز مورد بررسی قرار گرفتند، اما به دلایل تطابق کمتر با معیارهای پژوهش، از فهرست نهایی کنار گذاشته شدند.

۲.۱. پارک زیتون اهواز: این پارک با وسعت حدود ۳ هکتار در منطقه زیتون کارمندی، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین و مهم‌ترین فضاهای سبز و تفریحی این شهر شناخته می‌شود. این پارک با دارا بودن دریاچه مصنوعی قابل قایق‌سواری، پیست‌های دوچرخه‌سواری و اسکیت، شهربازی، دستگاه‌های ورزشی فضای باز و فضاهای سبز وسیع، مقصدی محبوب برای اهوازی‌ها در تمام طول سال است. طراحی آن با استفاده از درختان نخل، چمنزارها و گلکاری‌های فصلی، محیطی فرح‌بخش ایجاد کرده است که به ویژه در عصرهای خنک پاییز و زمستان، میزبان خانواده‌ها برای پیک‌نیک، ورزش و تفریح می‌باشد. پارک زیتون با امکانات رفاهی مانند رستوران، کافه و آلاچیق، فضای مناسبی برای گذران اوقات فراغت در دل شهر اهواز فراهم می‌کند.

۲.۲. پارک شهرک نفت: بوستان شهرک نفت با مساحت ۸ هکتار در محله تاریخی و قدیمی شهرک نفت اهواز واقع شده و یکی از فضاهای سبز و تفریحی محلی این منطقه به شمار می‌آید. این پارک با درختان کهن و سایه‌دار خود، محیطی آرام و خنک را برای ساکنین محله فراهم می‌کند و به دلیل قرارگیری در بافت قدیمی و مسکونی شهرک نفت، حال‌وهوایی نوستالژیک و خاطره‌انگیز دارد. امکاناتی مانند نیمکت‌های متعدد، وسایل بازی کودکان، پیاده‌روهای مناسب و فضای سبز گسترده، آن را به مقصدی برای تفریح خانوادگی، پیاده‌روی و استراحت ساکنان تبدیل کرده است. این پارک همچنین به‌عنوان یکی از نقاط سبز و دنج اهواز، در کنار خانه‌های قدیمی شیروانی‌دار شهرک نفت، منظری هماهنگ و دلنشین از گذشته و حال شهر ارائه می‌دهد.

۲.۳. پارک ساحلی کیانپارس: این پارک با مساحت ۱۴ هکتار که به بوستان ساحلی کیان‌پارس نیز معروف است، در منطقه مدرن و برنامه‌ریزی‌شده کیان‌پارس در شمال شرق اهواز و در کنار رودخانه کارون واقع شده است. این پارک به دلیل موقعیت ساحلی منحصربه‌فرد خود، یکی از مکان‌های محبوب برای تماشای مناظر رودخانه، قایق‌ها و پل‌های نورانی اهواز به‌ویژه در ساعت غروب و شب محسوب می‌شود. فضای آن با طراحی‌های منظری مدرن، پیاده‌روهای وسیع، نیمکت‌های متعدد، آلاچیق‌ها و نورپردازی جذاب، محیطی مناسب برای پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری و دورهمی‌های خانوادگی فراهم کرده است. همچنین با داشتن شهربازی کودکان و کافه‌های اطراف، به مقصدی ایده‌آل برای گذران اوقات فراغت در کنار آرامش رودخانه کارون تبدیل شده است. این پارک نماد پیوند طبیعت و شهرنشینی در اهواز است و به‌عنوان یک فضای عمومی پویا، میزبان بسیاری از شهروندان در تمام فصول سال، به‌خصوص در هوای خنک پاییز و زمستان اهواز می‌باشد.

۲.۴. پارک لاله: این پارک با وسعت ۶ هکتار یکی از بوستان‌های بزرگ و مدرن شهر است که در منطقه منتظری (کوی تختی) واقع شده و با طراحی زیبا و فضای سبز منظم، به عنوان یکی از قطب‌های تفریحی و خانوادگی شهر شناخته می‌شود. پارک لاله دارای دریاچه مصنوعی، آب‌نماهای متعدد، شهربازی مجهز، دستگاه‌های ورزشی، پیست دوچرخه‌سواری و اسکیت و گل‌کاری‌های فصلی به ویژه کشت لاله در فصل بهار است که نام پارک نیز از همین ویژگی نشأت می‌گیرد. وجود رستوران‌ها و کافه‌ها، سکوهای استراحت و نمازخانه، امکانات رفاهی مناسبی را برای بازدیدکنندگان فراهم کرده است. پارک لاله با پیاده‌روهای وسیع و نورپردازی جذاب، محیطی امن و دلنشین برای پیاده‌روی، ورزش، بازی کودکان و برگزاری گردهمایی‌های کوچک فراهم می‌کند و به‌ویژه در روزهای تعطیل، پذیرای شمار زیادی از اهوازی‌هاست. این پارک نمادی از توسعه فضای سبز شهری در اهواز و مکانی محبوب برای فراغت و تعاملات اجتماعی به شمار می‌رود.

بررسی داده‌های ارائه‌شده در جدول نشان می‌دهد که پارک‌های مورد مطالعه، علی‌رغم تفاوت در موقعیت مکانی، وسعت و نوع طراحی، همگی از نظر نقش اجتماعی و تفریحی جایگاه قابل‌توجهی در ساختار فضایی شهر اهواز دارند. این پارک‌ها با فراهم‌سازی فضاهای متنوع برای فعالیت‌های فراغتی، ورزشی و تعاملات اجتماعی، پاسخگوی نیازهای طیف گسترده‌ای از شهروندان هستند. همچنین مقایسه ویژگی‌های کالبدی و عملکردی آن‌ها بیانگر آن است که هر پارک متناسب با بافت پیرامونی خود، کارکردی متمایز اما مکمل سایر فضاهای سبز شهری ایفا می‌کند. این نتایج مبنایی برای تحلیل‌های بعدی پژوهش و ارزیابی کیفی

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

Table 3. Details of the studied park in Ahvaz city (Source: Authors, 2026)

No	Name	Park location in Ahvaz city	Photos
1	Zaytoun	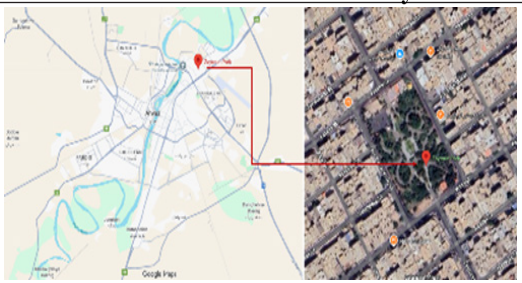	
2	Shahrak-e Naft	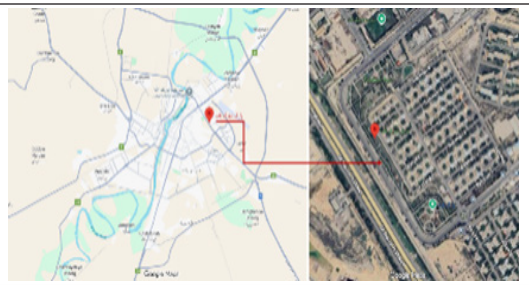	
3	Kianpars Saheli		
٤	Laleh		

فضاهای سبز شهری در اهواز فراهم می‌سازد.

مشخصات توصیفی پیمایش

۱. اطلاعات عمومی: در راستای اهداف پژوهش حاضر، جهت گردآوری داده‌های میدانی، پرسش‌نامه‌ای طراحی و در میان مراجعه‌کنندگان به چهار پارک شاخص و پرتردد شهر (پارک‌های زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت) توزیع گردید. نمونه‌گیری به شیوه‌ی در دسترس و با هدف پوشش حداکثری تغییرات زمانی و مکانی، به‌صورت هدفمند انجام شد. بدین ترتیب، توزیع پرسش‌نامه‌ها در ساعات مختلف شبانه‌روز (صبح، عصر و شب)، ایام مختلف هفته (شامل روزهای کاری و تعطیل) و نیز در ماه‌های متوالی از فصول چهارگانه‌ی سال صورت پذیرفت. از هر یک از چهار پارک مذکور، حدود ۸۰ پرسش‌نامه تکمیل و عودت داده شد که در مجموع منجر به تشکیل بانک اطلاعاتی متشکل از ۳۳۰ پرسش‌نامه‌ی معتبر گردید. این رویکرد، امکان واکاوی الگوهای حضور و ترجیحات کاربران را در بستر زمانی و مکانی متنوعی فراهم آورد. در جدول (۴)، ویژگی‌های عمومی جامعه‌ی پاسخ‌دهنده که بنیان تحلیل‌های آتی این پژوهش را تشکیل می‌دهند، ارائه می‌گردد.

Table 4. Details of the studied park in Ahvaz city (Source: Authors, 2026)

No.	Variable	Category	Count	Percentage	Highest Count
1	Gender	Male	126	38.2%	
		Female	204	61.8%	✓
2	Age	Under 18 years	14	4.2%	
		18-30 years	36	10.9%	
		31-45 years	212	64.2%	✓
		46-60 years	57	17.3%	
		Over 61 years	11	3.3%	
3	Education Level	Illiterate	1	0.3%	
		Below Diploma	11	3.3%	
		Diploma	23	7.0%	
		Associate Degree	12	3.6%	
		Bachelor’s Degree	126	38.2%	✓
		Master’s Degree	116	35.2%	
		Doctorate	41	12.4%	
4	Marital Status	Single	99	30.0%	
		Married	231	70.0%	✓
5	Occupation	Employee	93	28.2%	✓
		Self-employed	29	8.8%	
		Homemaker	73	22.1%	
		Architect	59	17.9%	
		Retired	19	5.8%	
		Physician	8	2.4%	
		Other	49	14.8%	

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

۲. اطلاعات تخصصی: نتایج پرسشنامه، الگوهای رفتاری مشخصی را در خصوص زمان‌بندی حضور شهروندان در پارک‌های مورد مطالعه آشکار می‌سازد. این الگوها در سه محور اصلی «ساعت روز»، «روز هفته» و «فصل سال» مطابق جدول (۵) و تصویر (۵) قابل گزارش است:

الف) ساعات حضور پاسخگویان در پارک: از تعداد ۳۳۰ نفر پاسخگو تعداد ۱۸ نفر معادل ۵/۵ درصد صبح‌ها تمایل به حضور در پارک داشته‌اند؛ تعداد ۱۱۲ نفر معادل ۳۳/۳۹ درصد تمایل خود را برای حضور در پارک در ساعات بعدازظهر و عصر بیان کرده‌اند و ۲۰۰ نفر، معادل ۶۰/۶ درصد از پاسخگویان، ساعات شب را برای حضور در پارک انتخاب کرده‌اند که این تعداد از مجموع انتخاب‌های صبح و عصر بیشتر است.

Table 5. Hours of presence of respondents in the park (Source: Authors, 2026)

No.	Time of Presence in Park	Frequency	Percentage
1	Morning	18	5.5%
2	Afternoon/Evening	112	33.9%
3	Night	200	60.6%

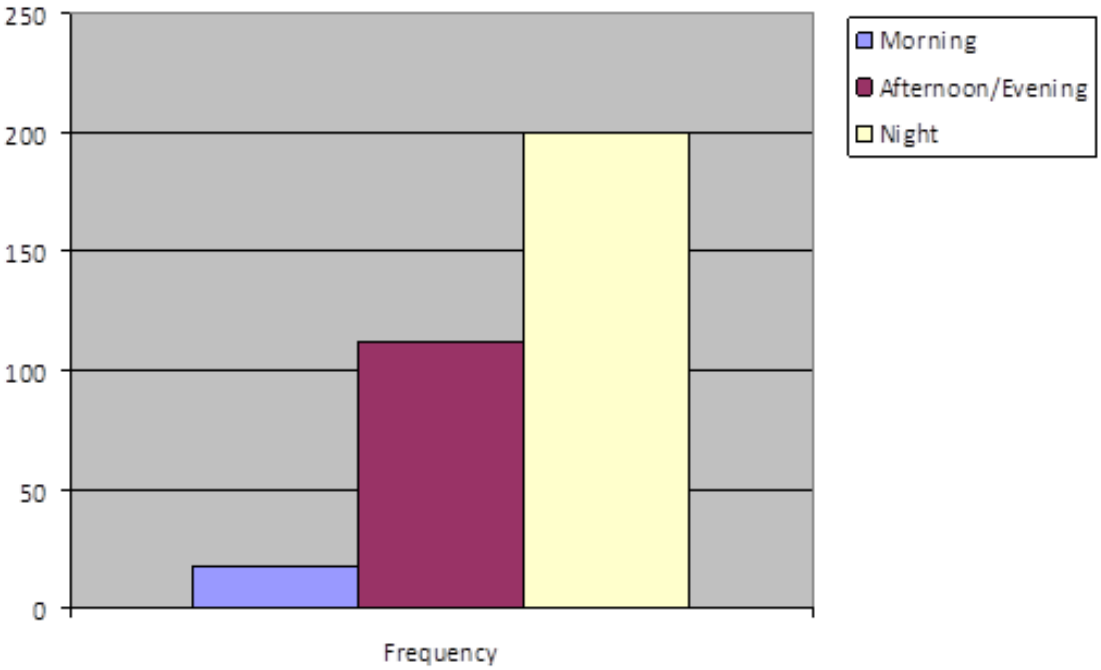

تصویر ۵. فراوانی ساعات حضور پاسخگویان در پارک (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

ب) روزهای حضور پاسخگویان در پارک: مطابق جدول (۶) و تصویر (۶) از تعداد ۳۳۰ نفر پاسخگو، تعداد ۳ نفر معادل ۰/۳ درصد روزهای اول هفته، تعداد ۴۹ نفر معادل ۱۴/۸ درصد روزهای میانی هفته و اکثریت مطلق پاسخگویان با تعداد ۲۷۷ نفر معادل ۸۳/۹ روزهای پایانی هفته و تعطیلات را برای حضور در پارک انتخاب کرده‌اند.

Table 6. Days of presence of respondents in the park (Source: Authors, 2026)

No.	Visiting Days	Frequency	Percentage
1	Early Week	3	0.3%
2	Mid-Week	49	14.8%
3	Weekend/Holidays	277	83.9%

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

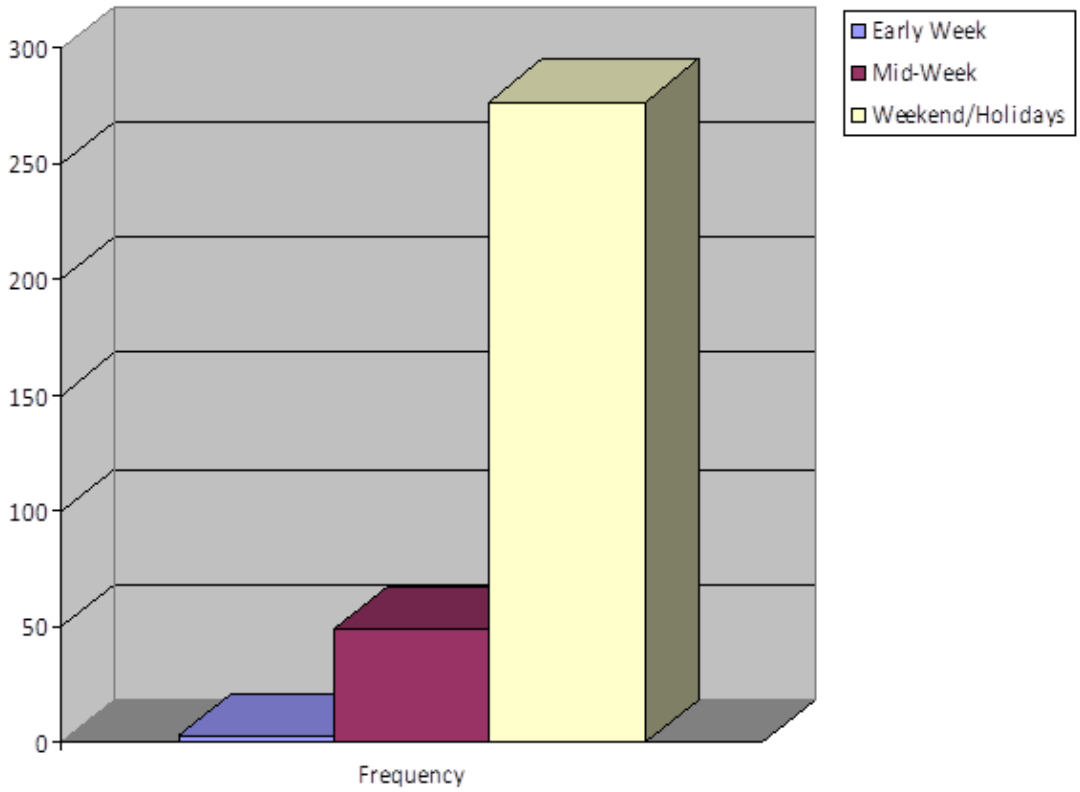

تصویر ۶. فراوانی روزهای حضور پاسخگویان در پارک (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

ج) حضور پاسخگویان در پارک براساس فصل سال مطابق جدول (۷) و تصویر (۷) از تعداد ۳۳۰ نفر پاسخگو، تعداد ۶۹ نفر معادل ۲۰/۹ درصد فصل بهار، تعداد ۸ نفر معادل ۲/۴ درصد فصل تابستان، ۱۱۹ نفر معادل ۳۶/۱ درصد فصل پاییز و تعداد ۱۳۴ نفر معادل ۴۰/۶ درصد فصل زمستان را برای حضور در پارک انتخاب کرده‌اند. به این ترتیب بیش از ۷۵ درصد از پاسخگویان، فصل‌های پاییز و زمستان را برای حضور در پارک انتخاب کرده‌اند.

Table 7. Respondents presence in the park by season (Source: Authors, 2026)

No.	Season of Visit	Frequency	Percentage
1	Spring	69	20.9%
2	Summer	8	2.4%
3	Autumn	119	36.1%
4	Winter	134	40.6%

این پژوهش با هدف واکاوی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های مؤثر بر شکل‌گیری حس مکان در پارک‌های شهری انجام شده است. چارچوب نظری مطالعه براساس ده مؤلفه‌ی بنیادین زیر استوار گردیده که طیف وسیعی از ابعاد کالبدی، ادراکی، کارکردی و اجتماعی را پوشش می‌دهند:

۱. **عناصر طبیعی و آسایش محیطی:** شامل پوشش گیاهی، آب‌نماها، سایه‌اندازی، کیفیت هوا و آسایش حرارتی.

۲. **کیفیت‌های فضایی:** به مشخصات هندسی، تناسبات، مقیاس، محصوریت و کیفیت نور فضا اشاره دارد.

۳. **کارکردها و فعالیت‌ها:** تنوع و امکان‌پذیری انجام فعالیت‌های مختلف اعم از ورزشی، تفریحی، فرهنگی و اجتماعی.

۴. **دسترسی و نفوذپذیری:** سهولت دسترسی فیزیکی و بصری، ارتباط با بافت اطراف و پیاده‌مداری.

۵. **مبلمان شهری و تجهیزات:** شامل نیمکت‌ها، روشنایی، سطل‌های زباله، علائم راهنما و وسایل بازی.

۶. **هویت (ادراکی-شناختی):** ویژگی‌هایی که موجب

فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

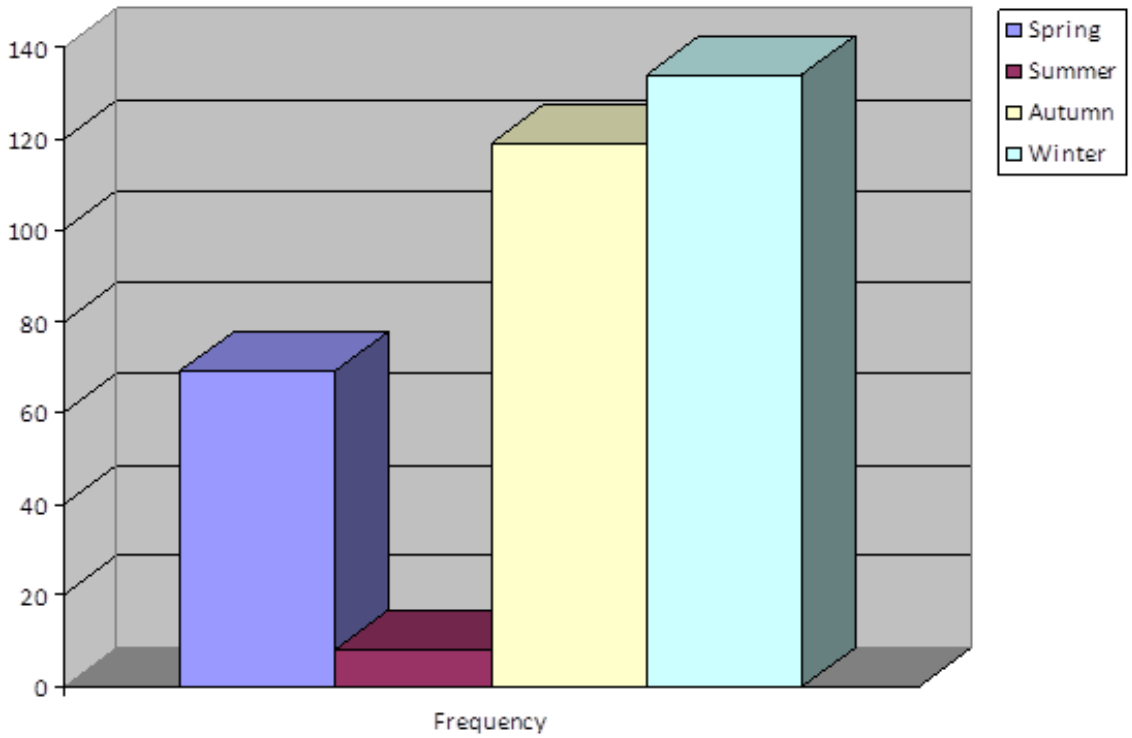

تصویر ۷. فراوانی حضور پاسخگویان در پارک براساس فصل سال (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

تمایز، به‌خاطرسپاری و معناداری فضای پارک می‌شود.

۷. **خوانایی:** واضح بودن ساختار فضایی، جهت‌یابی آسان و قابلیت درک کلی طرح کلی پارک.

۸. **نماد و زیبایی‌شناسی:** جنبه‌های سمبلیک، زیبایی بصری، هنر عمومی و المان‌های شاخص.

۹. **تعاملات اجتماعی:** فرصت‌های ایجادشده برای تماس‌های چهره‌به‌چهره، معاشرت و حضور پذیری جمعی.

۱۰. **زمان و پویایی:** تغییرات فصلی، ساعات استفاده، تداعی خاطرات گذشته و تداوم تاریخی مکان.

به منظور مقایسه پاسخ‌ها و بررسی تأثیر عوامل، سن، تحصیلات و نوع اشتغال بر پاسخ‌های پاسخگویان نسبت به مؤلفه‌های طبیعی (عناصر طبیعی و آسایش محیطی)، کارکردها و فعالیت‌ها، دسترسی و نفوذپذیری، کالبدی، فضایی، مبلمان و تجهیزات، هویت (ادراکی شناختی)، خوانایی، زیبایی و نماد و تعاملات اجتماعی (اجتماع‌پذیری) از آزمون آنالیز واریانس استفاده شده است. برای هرکدام از متغیرهای موردنظر، آزمون تحلیل واریانس جداگانه انجام شده است. جدول آنالیز واریانس شامل تغییرات بین گروه‌های آزمودنی‌ها، تغییرات درون گروه‌های آزمودنی‌ها و تغییرات کل به همراه درجات آزادی، مجموع مربعات خطا و میانگین مربعات خطا تشکیل شده است. از مقدار F جهت آزمون تساوی میانگین‌ها استفاده می‌شود. پرسشنامه‌ی پژوهش، طراحی شده تا اهمیت نسبی هر یک از این مؤلفه‌ها را از دیدگاه کاربران پارک‌های چهارگانه‌ی موردمطالعه (زیتون، لاله، ساحلی کیان‌پارس و شهرک نفت) بسنجد. در ادامه، نتایج حاصل از تحلیل اولویت‌های اعلام‌شده توسط ۳۳۰ پاسخگو، با تفکیک گروه‌های سنی مختلف، ارائه خواهد شد.

- **جنسیت:** از دید پاسخگویان مرد در جدول (۸)، متغیرهای مربوط به معیار «هویت (ادراکی شناختی)» در اولویت اول، «تعاملات اجتماعی (اجتماع‌پذیری)» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. از دید پاسخگویان زن، متغیرهای مربوط به معیار «هویت (ادراکی شناختی)» در اولویت اول، «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

Table 8. Prioritization of Effective Criteria for Park Attendance by Gender

No.	Gender	First Priority	Second Priority	Last Priority
1	Male	Identity (Cognitive Perception)	Social Interactions (Sociability)	Furniture and Equipment
2	Female	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment

- **وضعیت تأهل:** از دید پاسخگویان مجرد در جدول (۹)، متغیرهای مربوط به معیار «هویت (ادراکی شناختی)» در اولویت اول، «خوانایی» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. از دید پاسخگویان متأهل، متغیرهای مربوط به معیار «هویت (ادراکی شناختی)» در اولویت اول، «خوانایی» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است.

Table 9. Prioritization of Effective Criteria for Park Attendance by Marital Status

No.	Marital Status	First Priority	Second Priority	Last Priority
1	Single	Identity (Cognitive Perception)	Legibility	Furniture and Equipment
2	Married	Identity (Cognitive Perception)	Legibility	Furniture and Equipment

- **سن:** در گروه سنی زیر ۱۸ سال مطابق جدول (۱۰)، نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان میان عوامل از نظر اولویت تفاوت معنی‌دار وجود ندارد. گروه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال مؤلفه «خوانایی» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه سنی ۳۱ تا ۴۵ سال مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. در گروه سنی ۴۶ تا ۶۰ سال مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه سنی بالاتر از ۶۰ سال مؤلفه «طبیعی (عناصر طبیعی و آسایش محیطی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «کالبدی فضایی» در اولویت دوم و «زیبایی و نماد» در اولویت آخر قرار گرفته است.

Table 10. Prioritization of Effective Criteria for Park Attendance by Age Group

No.	Age Group	First Priority	Second Priority	Last Priority
1	Under 18	No significant difference in priority among factors	-	-
2	18 - 30	Legibility	Identity (Cognitive Perception)	Furniture and Equipment
3	31 - 45	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment
4	46 - 60	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment
5	Above 60	Natural Elements (Environmental Comfort)	Spatial-Physical Features	Beauty and Symbolism

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

- **تحصیلات:** با توجه به این‌که در این طبقه‌بندی، تعداد پاسخگویان فاقد سواد کم است، این گروه تحصیلی مورد آزمون قرار نگرفته است. در گروه تحصیلی زیر دیپلم براساس جدول (۱۱)، نشان می‌دهد که از نظر پاسخگویان میان عوامل از نظر اولویت تفاوت معنی‌دار وجود ندارد؛ و رتبه‌بندی معنی‌دار نیست. گروه تحصیلی کاردانی، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «تعاملات اجتماعی (اجتماع‌پذیری)» در اولویت دوم و «زیبایی و نماد» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه تحصیلی کارشناسی، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه تحصیلی کارشناسی ارشد، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «تعاملات اجتماعی (اجتماع‌پذیری)» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه تحصیلی دکتری، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است.

Table 11. Prioritization of Effective Criteria for Park Attendance by Education Level

No.	Education Level	First Priority	Second Priority	Last Priority
1	Illiterate	Not Tested	-	-
2	Below Diploma	No statistically significant priority ranking among factors.	-	-
3	Associate Degree	Accessibility and Permeability	Social Interactions (Sociability)	Beauty and Symbolism
4	Bachelor's Degree	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment
5	Master's Degree	Identity (Cognitive Perception)	Social Interactions (Sociability)	Furniture and Equipment
6	Doctoral Degree	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment

- **نوع اشتغال:** طبق جدول (۱۲)، گروه شغلی کارمند، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی مشاغل آزاد، مؤلفه «خوانایی» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «تعاملات اجتماعی (اجتماع‌پذیری)» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی خانه‌دار، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی مهندس معمار، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «خوانایی» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی بازنشسته، مؤلفه «کالبدی فضایی» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» در اولویت دوم و «زیبایی و نماد» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی پزشک، مؤلفه «هویت (ادراکی- شناختی)» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «طبیعی (عناصر طبیعی و آسایش محیطی)» در اولویت دوم و «زمان» در اولویت آخر قرار گرفته است. گروه شغلی سایر مشاغل، مؤلفه «دسترسی و نفوذپذیری» را به عنوان اولویت اول معرفی کرده‌اند، مؤلفه «خوانایی» در اولویت دوم و «مبلمان و تجهیزات» در اولویت آخر قرار گرفته است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

Table 12. Prioritization of Effective Criteria for Park Attendance by Occupation

Occupation Group	First Priority	Second Priority	Last Priority
Employee	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment
Self-Employed	Legibility	Social Interactions (Sociability)	Furniture and Equipment
Homemaker	Identity (Cognitive Perception)	Accessibility and Permeability	Furniture and Equipment
Engineer/Architect	Identity (Cognitive Perception)	Legibility	Furniture and Equipment
Retiree	Spatial-Physical Features	Accessibility and Permeability	Beauty and Symbolism
Doctor	Identity (Cognitive Perception)	Natural Elements (Environmental Comfort)	Time
Other Occupations	Accessibility and Permeability	Legibility	Furniture and Equipment

- **نگرش متخصصان طراحی پارک به اولویت مؤلفه‌های ده‌گانه در طراحی:** متخصصان طراحی پارک نگرش خود را درباره اولویت مؤلفه‌های ده‌گانه در طراحی پارک و فضای سبز با پاسخگویی به پرسشنامه‌ای بیان نمودند. یافته‌های این بخش از پژوهش مندرج در جدول (۱۳) و تصویر (۸) نشان می‌دهد که از نظر متخصصان شرکت‌کننده در پژوهش مؤلفه کالبدی فضایی در اولویت اول و مؤلفه زمان در آخرین اولویت قرار دارد.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

Table 13. Days of respondents' presence in the park

No.	Visiting Days	Frequency	Percentage
1	Natural elements and environmental comfort	208	63%
2	Spatial qualities	320	97%
3	Functions and activities	317	96%
4	Accessibility and permeability	271	82%
5	Urban furniture	198	60%
6	Identity	271	82%
7	Legibility	205	62%
8	Symbol and beauty	248	75%
9	Social interactions	211	64%
10	Time	132	40%

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

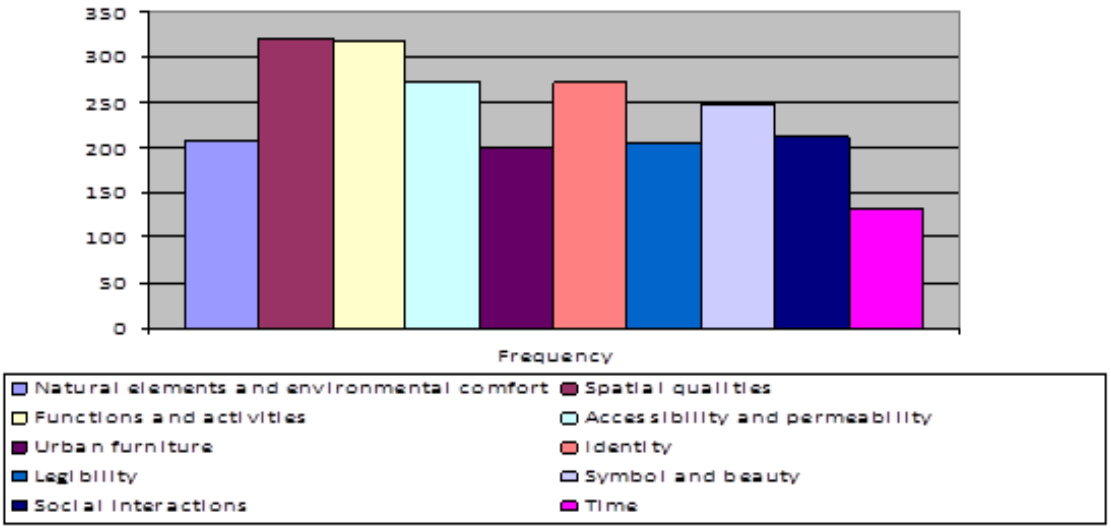

تصویر ۸. فراوانی حضور پاسخگویان در پارک براساس فصل سال (مأخذ: نگارندگان، ۱۴۰۴)

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که الگوی ترجیحات و رفتار استفاده‌کنندگان از پارک‌های شهری اهواز به‌طور معناداری با میزان تحقق مؤلفه‌های حس مکان در این فضاها مرتبط است. در این میان، مؤلفه «هویت (ادراکی–شناختی)» به‌عنوان اولویت اصلی اکثریت پاسخ‌دهندگان، به‌ویژه گروه‌های سنی ۳۱ تا ۶۰ سال و افراد دارای تحصیلات دانشگاهی، نقش محوری در جذب، ماندگاری و شکل‌گیری تعلق مکانی ایفا می‌کند. این امر بیانگر آن است که پارک‌های پرمخاطب‌تر، از شاخص‌های هویت‌بخشی قوی‌تری برخوردارند و توانسته‌اند تجربه‌ای معنادار و قابل شناسایی برای کاربران فراهم آورند. در مقابل، قرارگیری مؤلفه «مبلمان و تجهیزات» در اولویت‌های پایین‌تر اغلب گروه‌های پاسخ‌دهنده نشان می‌دهد که صرف افزایش امکانات فیزیکی، بدون توجه هم‌زمان به ابعاد ادراکی، معنایی و هویتی فضا، تأثیر چشمگیری بر رضایت، حضورپذیری و تعلق کاربران نخواهد داشت. از سوی دیگر، تفاوت معنادار اولویت‌ها میان گروه‌های سنی مختلف، از جمله تأکید بیشتر جوانان بر «خوانایی و سهولت در درک فضا» و توجه سالمندان به «عناصر طبیعی، آسایش محیطی و دسترسی»، بر ضرورت اتخاذ رویکردی منعطف و چندبعدی در طراحی و مدیریت پارک‌های شهری تأکید دارد؛ رویکردی که بتواند پاسخگوی نیازها و انتظارات متنوع گروه‌های جمعیتی باشد. یافته‌ها همچنین حاکی از وجود شکافی قابل توجه میان اولویت‌های طراحان و کاربران است؛ به‌گونه‌ای که متخصصان طراحی، مؤلفه «کالبد فضایی» را به‌عنوان عامل اصلی در ایجاد حس مکان در نظر می‌گیرند، در حالی که کاربران بیش از هر چیز بر مؤلفه‌هایی چون «هویت» و «دسترسی» تأکید دارند. این ناهمخوانی، ضرورت بازنگری در فرآیندهای برنامه‌ریزی، طراحی و ارزیابی پارک‌های شهری را بر مبنای شناخت دقیق‌تر ادراک و ترجیحات کاربران نهایی آشکار می‌سازد. افزون بر این، الگوی زمانی استفاده از پارک‌ها، شامل تمرکز حضور در ساعات شب، روزهای تعطیل و فصول خنک سال، اهمیت تطبیق مدیریت، خدمات و زیرساخت‌های پارک با این بازه‌های زمانی پرتردد، از جمله ارتقای امنیت، نورپردازی مناسب و بهبود آسایش محیطی را برجسته می‌کند. در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ارتقای کیفیت فضایی و افزایش میزان مراجعه به پارک‌های شهری اهواز، مستلزم تدوین راهبردهایی است که به‌طور هدفمند بر تقویت مؤلفه‌های هویت‌بخش، خوانایی و دسترسی تمرکز داشته و هم‌زمان تفاوت‌های جمعیتی و الگوهای زمانی حضور کاربران را در فرآیند طراحی و مدیریت این فضاها لحاظ نماید. چنین رویکردی می‌تواند زمینه‌ساز ارتقای حس مکان و افزایش کارایی اجتماعی پارک‌های شهری در آینده باشد.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

منابع

- آیت‌الله زاده شیرازی، ب. مجتهدزاده، ر. و نام‌آور، ز. (۱۳۸۴). اهواز میراث ناشناخته. اثر، (۴۰ و ۴۱)۲۷، ۲۳۹-۲۲۷.
http//:journal.richt.ir/athar/article-1-338-fa.html
- ابی‌زاده، ا. (۱۴۰۱). ارزیابی سطوح حس مکان در بناهای تاریخی و تأثیر آن در ماندگاری آثار تاریخی-فرهنگی. جامعه‌شناسی فرهنگ و هنر، ۴(۴)، ۸۴-۷۳.
https//:doi.org/10.34785/J016.2022.039
- اسلامی، ش. و شاهیوندی، ا. (۱۴۰۴). ارزیابی و تحلیل مؤلفه‌های ادراکی-شناختی و اجتماعی-فعالیتی حس مکان در سکونتگاه‌های جدید شهری، مورد مطالعاتی: شهرک قدس قم. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۵۰)۱۸، ۱۱۲-۹۱.
https//:doi.org/10.22034/aaud2025.433506.2851.
- بهزادپور، م. عظمتی، س. جمشیدزاده، ک. و اکبری خشکدشتی، آ. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر هویت بر حس تعلق در فضاهای شهری؛ مورد مطالعاتی: بازار کرمان و مرکز خرید ایران‌مال. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۵۲)۱۸، ۹۴-۷۹.
https://doi.org/10.22034/aaud.2025.464489.2897
- بیگی، ح. و اسماعیلی، س. (۱۴۰۴). بررسی تأثیر منظر صوتی طبیعت بر رضایت گردشگران و ادراک حس مکان در مقصدهای گردشگری (مطالعه موردی: جنگل‌های هیرکانی گیلان). پژوهش‌های بازاریابی گردشگری و میهمان‌نوازی، (۱)۳، ۱۹۷- ۲۲۲.
https//:doi.org/10.22080/tmhr2025.29248.1058.
- پاک‌نژاد، ی. و عابددوست، ح. (۱۴۰۴). بازآفرینی امید اجتماعی در فضای شهری با استفاده از فرهنگ و هنر با رویکرد حس مکان: نمونه مورد مطالعه شهرهای اصفهان و رشت. فصلنامه مطالعات شهری، (۵۶)۱۴، ۵۴-۳۵.
https//:doi.org/10.22034/urbs2025.143024.5140.
- حسینی‌زاده. س. و میرنژاد. س. (۱۳۹۴). تبیین جایگاه مسجد جامع یزد در ایجاد حس مکان و هویت به فضای کالبدی شهر. فصلنامه مطالعات ملی، (۶۱) ۱۶، ۱۲۷-۱۵۰.
https//:dor.isc.ac/dor20.1001.1.1735059.1394.16.61.7.1/
- حسینی لاهوری، م.منصوری، م. و شفیع‌پور یوردشاهی، پ. (۱۴۰۴). رابطه کیفیت فضای شهری و سطوح مختلف حس مکان در منطقه ۲۲ شهر تهران. فصل‌نامه تحقیقات جغرافیایی، (۱)۴۰، ۱۰۱-۹۵.
http//:dx.doi.org/10.58209/geores40.1.95.
- حقیقت‌بین، م. و جعفری، س (۱۴۰۴). «منظر شهری مبتنی بر تقویت تعامل استفاده هدفمند از عناصر و سطوح سبز». گفتمان طراحی شهری، (۲)۶، ۴۶-۳۷.
https//:doi.org/10.48311/udd2025.24226.
- خرم رویی، ر. قهرمانی، م. صابری، م. پارسافر، ف. و شیخ‌الاسلام، م. (۱۴۰۴). بررسی شاخص‌های مکان‌محوری محله در شهر دزفول با تکیه‌بر نقش رودخانهٔ دز (نمونه موردی: محلهٔ قلعه). هنر و تمدن شرق، (۵۰)۱۳، ۱۳-۶.
https//:doi.org/10.22034/jaco2025.520083.1473.
- دانائی‌نیا، ا. (۱۴۰۴). چیستی حس مکان و مؤلفه‌های سازنده آن. مطالعات طراحی معماری و شهرسازی زمینه‌گرا، (۲)۱، ۳۴۶-۳۳۴.
https//:doi.org/10.22067/cauds2025.95185.1025.
- رحیمی، ع. حاجی‌زاده، پ. شعله، م. و لطفی، س. (۱۴۰۴). واکاوی تأثیر حس تعلق بر قلمروی همگانی در بوستان آزادی شیراز. اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، (۲)۶، ۲۰۴-۲۲۲.
https//:doi.org20.1001.1.28212118.1404.6.2.11.2/
- رضاپناه، م. ح. قبادیان، و. و خاک‌زند، م. (۱۴۰۴). واکاوی عوامل زیست‌محیطی مؤثر بر افزایش حس تعلق مکانی شهروندان (موردمطالعه: پارک‌های حاشیه رودخانه اروندرود). برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، (۱۸)۵، ۵۲-۴۱.
https//:doi.org/10.30495/JUEP2050.1127039.
- زاهدی، ا. و ولیان، ط. (۱۴۰۴). ارتقاء حس تعلق به مکان در دانش‌آموزان از طریق جانمایی انواع فضاهای سبز در مدارس. مطالعات رفتار و محیط در معماری، (۳)۱، ۸۱-۵۴.
https//:doi.org/10.82394/sbea2025.1203584.
- زیدی، س. قلعه‌نویی، م. و اسفنجاری کناری، ع. (۱۴۰۴). مرور دامنه‌ای بر مطالعات دلبستگی به مکان با تأکید بر رابطهٔ آن با حس مکان. فصلنامه علمی پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، مقالات آماده انتشار.
https//:doi.org/10.22034/jspr2025.2071409.1165.
- سروری‌مهرآباد، م. و آبرومند آذر، پ. (۱۴۰۴). تبیین هم‌پیوندی حس مکان و روابط اجتماعی در بازار تاریخی تبریز؛ رویکردی انسان‌محور. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۵۰)۱۸، ۱۱۲-۹۱.
https//:doi.org/10.22034/ats2025.725535.
- سریری، ع. افضلیان، خ. شیبانی، م. و سروری، ه. (۱۳۹۹). تبیین جایگاه کالبد در ادراک حس مکان با تأکید بر نظریات پدیدارشناسان (نمونه موردی: پیاده‌راه لاله مشهد). باغ نظر، (۸۷)۱۷، ۸۶-۷۱.
https//:doi.org/10.22034/bagh2019.166270.3948.
- طباطبایی، ف.، پروا، م.، مضطرزاده، ح. و حجتی، و. (۱۴۰۴). ارزیابی حس تعلق به مکان مهاجرین ایرانی با تأکید بر عوامل کالبدی و محیطی در فضاهای عمومی شهر (با تمرکز بر ایرانیان ساکن تورنتو، کانادا). اکولوژی انسانی، (۱۱)۴، ۹۵۶-۹۴۲.
https//:doi.org/10.22034/el2025.515383.1079.
- فلاحت، م. ص. (۱۳۸۴). منقش طرح کالبدی در حس مکان مسجد. هنرهای زیبا، (۲۲)۱، ۴۲-۳۵.
https//:jhz.ut.ac.ir/article.10736 - html
- فلاحت، م. ص. (۱۳۸۵). مفهوم حس مکان و عوامل شکل‌دهنده آن. هنرهای زیبا، (۲۶)۱، ۶۶-۵۷.
https//:journals.ut.ac.ir/article.12321 - html
- لرزنگنه، م. مسعود، م. و جمشیدی شیخی‌آبادی، آ. (۱۴۰۳). سنجش مؤلفه‌های بر سازنده‌ی حس مکان در بافت‌های تاریخی؛ مروری بر محله بازار کرمانشاه. توسعه پایدار شهری، (۱۷)۵، ۳۸-۲۱.
https//:doi.org/10.22034/usd2023.708750.
- محمدنژاد، م. و ملک حسینی، ع. (۱۳۹۹). امکان‌سنجی توانمندی‌های رودخانه کارون در ایجاد و گسترش مکان‌های گذران اوقات فراغت و ورزش‌های آبی در شهر اهواز. آمایش محیط، (۴۹) ۱۳، ۲۰۲-۱۸۱.
https//:journals.iau.ir/article.675512 - html

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۸۲ . بهار ۱۴۰۵
Urban managment
No.82 Spring 2026

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]

- محمدی ایرلو، ن. رحیمی، ر. و وزیری، و. (۱۴۰۴). «اولویت‌بندی مؤلفه‌های ارتقاء حس تعلق به مکان در قرارگاه‌های رفتاری شهری براساس ادراک ذهنی شهروندان (مطالعه موردی: ضلع غربی خیابان امام خمینی اردبیل)». فصلنامه مطالعات شهری، ۱۴(۵۵)، ۷۶-۶۳.
https//:doi.org/10.22034/urbs2025.142717.5116.
- مستغنی، ع. و اعتمادی، ش. (۱۳۹۵). چگونگی شکل‌گیری حس مکان در کودکان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، ۹(۱۷)، ۱۱۳-۱۰۳.
https://www.armanshahrjournal.com/article - 44607.html
- مؤذن، س. (۱۴۰۳). بررسی متغیرهای حس مکان جهت توسعه میان‌افزا در بافت تاریخی؛ مورد مطالعاتی: بافت تاریخی سمنان. معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، (۴۹)۱۷، ۳۶-۲۱.
https//:doi.org/10.22034/aaud2024.431159.2847.
- موسوی، س. ن، کاظمی‌شیشوان، م. و پهلوان‌عملداری، ل (۱۴۰۴). «تحلیلی بر مطلوبیت شاخص‌های تبیین‌کننده‌ی منظر شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر اهواز)». معماری و شهرسازی پایدار، (۱)۱۳، ۲۳۶-۲۲۱.
https://doi.org/10.22061/jsaud.2025.11164.2257
- نصیری هنده‌خاله، ا. اسمعیلی، ف. و یونسی سندی، ر. (۱۴۰۴). تأثیر حس تعلق به مکان بر رفتار مسئولانه محیط زیستی: مطالعه موردی شهر جدید هشتگرد. مجله علمی پژوهشی جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، (۹۳)۲۹، ۳۹۳-۳۷۳.
https://doi.org/10.22034/gp.2024.59715.3219
- نکویی زهرایی، ن. مؤمنی، ک. و عطاریان، ک. (۱۳۹۷). بررسی حس تعلق به مکان در بناهای مذهبی-تاریخی در راستای افزایش تعامل ساکنین محله با بنا (نمونه موردی: مسجد جامع اصفهان). دو فصلنامه معماری و شهرسازی ایران، (۲)۹، ۱۰۰-۸۵.
https://doi.org/10.30475/isau.2019.87935

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-26]